

Deltion of the Christian Archaeological Society

Vol 39 (2018)

Deltion ChAE 39 (2018), Series 4. In the memory of Charalambos Bouras

Charalambos Bouras 17 July 1933 – 27 July 2016

Παναγιώτης Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS)

doi: [10.12681/dchae.18850](https://doi.org/10.12681/dchae.18850)

To cite this article:

ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS) Π. Λ. (2018). Charalambos Bouras 17 July 1933 – 27 July 2016. *Deltion of the Christian Archaeological Society*, 39, 1–4. <https://doi.org/10.12681/dchae.18850>

Φωτογραφίζοντας την Άγια Τριάδα του Μέρμπακα (Φωτ.: Π. Α. Βοζοτόπουλος, 8 Ιανουαρίου 1990).

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρακολουθοῦσα τακτικά τις διαλέξεις που διοργάνωνε κάθε άνοιξη στο Βυζαντινὸ Μουσείο ἢ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πρὶν καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸ 1980 τὸ ἐτήσιο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Πρόσεξα στὶς διαλέξεις ἐκεῖνες ἕναν νέο ἀκροατὴ μὲ εὐγενικὰ χαρακτηριστικά, ψηλό, λιγομίλητο, πὸν παρακολουθοῦσε τὶς ὀμιλίες μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον. Ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνος ἦταν ὁ Χαράλαμπος Μπούρας, νεοδιορισμένος ἀρχιτέκτων τῆς Ἀναστηλώσεως. Δὲν θυμᾶμαι πὼς ἀκριβῶς ἔγινε ἡ γνωριμία μας, ἴσως στὸ ἀναγνωστήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τοῦ ὁποῖου εἴμεθα τακτικοὶ θαμῶνες. Πολὺ σύντομα ἡ γνωριμία ἐξελίχθηκε σὲ στενὴ φιλία καὶ ἀλληλοεκτίμηση.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας εἶχε γεννηθεῖ στὶς 17 Ἰουλίου 1933 στὴν Πρέβεζα, ὅπου ὁ πατέρας του Θεόδωρος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Νησί (Μεσσήνη), ἦταν διευθυντὴς τοῦ Παραρτήματος τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. Ἡ μητέρα του Φραγκίσκη κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄνδρο. Ἦταν ὁ δεῦτερος ἀπὸ τρία παιδιά· τὰ ἄλλα ἦταν κορίτσια. Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ πατέρας του μετετέθη στὴν Χίο, ὅπου ὁ Μπάμπης μεγάλωσε καὶ ἔβγαλε τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο. Τὸ 1952-1957 ἐσπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο. Εὐτύχησε νὰ ἔχει ἐκεῖ καθηγητὲς, μεταξὺ ἄλλων, τὸν Ἀναστάσιο Ὁρλάνδο, τὸν Παναγιώτη Μιχαήλ, τὸν Δημήτρη Πικιώνη, τὸν Νίκο Χατζηκυριάκο-Γκίκα, τὸν Δημήτριο Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Ἀντώνιο Σῶχο. Ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν στρατιωτικὴ του θητεία ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς στὸ Μηχανικὸ τὸ 1957-1959, προσελήφθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1960 στὴν μοναδικὴ τότε μόνιμη θέση ἀρχιτέκτονος τῆς Ἀναστηλώσεως, στὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἐργασθεῖ ὡς σπουδαστὴς καὶ ὡς ἔκτακτος ἀρχιτέκτων. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴ συνέταξε μελέτες στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως πλήθους μνημείων, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὀργάνωσε καὶ ἐπέβλεψε τὶς σχετικὲς ἐργασίες. Μετέσχε καὶ σὲ πολλὰς ἀνασκαφές, σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν ἡ ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Βραυρώνα.

Τὸ 1962-1964 ὁ Μπούρας μετέβη μὲ ὑποτροφία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑσπερίαν, κατὰ τὴν καθιερωμένη ἔκφραση, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα καὶ σεμινάρια τῶν André Grabar, Pierre Demargne καὶ Anatole Frolov στὴν École Pratique des Hautes Études, τὸ Collège de France καὶ τὸ Institut d'Art et d'Archéologie στὸ Παρίσι, καὶ ἐπραγματοποίησε πολλὰ ἐνημερωτικὰ ταξίδια στὴν Γαλλία καὶ ἄλλες χώρες. Ἐξεπόνησε ἐκεῖ διδακτορικὴ διατριβὴ 3ου κύκλου γιὰ τὶς θύρες καὶ τὰ παράθυρα στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πὸν παρέμεινε δυστυχῶς ἀνέκδοτη.

Λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ του στὴν Ἑλλάδα ὁ διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως Εὐστάθιος Στίκας ἐτέθη σὲ διαθεσιμότητα καὶ τὴν διεύθυνση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐπωμίσθηκε γιὰ μερικὸς μῆνες ὁ Μπάμπης. Εἶχα μόλις διορισθεῖ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία κατὰ τὴν πολὺμηνη ἄσκησή μου νὰ ἐκτιμῶ τὴν ἐργατικὴ καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ Μπάμπη. Μετὰ τὸ καθημερινὸ του ὥραριο παρέδιδε τὸ ἀπομεσήμερο στοὺς νέους ἐπιμελητὲς μαθήματα ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλοὶ ὠφελήθηκαν τὰ μέγιστα, ἐνῶ ἄλλοι, ὅπως ἐγώ, τὸ ἔριχναν στὴν πλάκα.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1965 ὁ Μπάμπης ὑπέβαλε ὑποψηφιότητα σὲ ἔδρα Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς πὸν εἶχε προκηρυχθεῖ στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα του εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ συγγράψει καὶ μονογραφία γιὰ τὰ σταυροθόλια μὲ νευρώσεις στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης ὡς

διδασκαλική διατριβή, έγκρίθηκε με τόν βαθμό άριστα στις 9 Νοεμβρίου 1965 και τυπώθηκε από τὸ Ταμείον Αρχαιολογικῶν Πόρων λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογή. Πρὶν καλὰ καλὰ κυκλοφορήσει, δημοσιεύθηκε ὄχι ιδιαίτερα εὐμενῆς βιβλιοκρισία με προφανῆ σκοπὸ νὰ ἐπηρεάσει δυσμενῶς τοὺς ἐκλέκτορες. Συντάκτης ἦταν παλαιὸς βυζαντινολόγος, ὑποψήφιος σὲ ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ ἐκλογή μποροῦσε νὰ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸν Ὁρλάνδο. Ὁ Μπάμπης εἶχε φυσικὰ δυσφορήσει, εὐτυχῶς ὁμως ὅλα πῆγαν ὁμαλὰ καὶ στις 27 Ἀπριλίου 1966 ἐξελέγη καθηγητὴς ἐπὶ τριετεί θητεία, ἐνῶ τρία χρόνια ἀργότερα ἡ ἔδρα μετετράπη σὲ τακτική.

Στὴν Θεσσαλονίκη ὁ Μπάμπης στρώθηκε στὴν δουλειὰ με τὴν συνήθη του μεθοδικότητα καὶ ἐργατικότητα. Θυμᾶμαι ὅτι περαστικὸς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη ἕνα χρόνο ἀργότερα, καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ Ἅγιον Ὅρος, πρόσεξα ὅτι τὸ μόνο φωτισμένο παράθυρο ἀργὰ τὴν νύχτα στὸ ἑπταώροφο κτήριο τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς ἦταν τοῦ γραφείου του. Ἦδη τὸ 1968 ἐξέδωσε σὲ δύο τόμους τὶς παραδόσεις του περὶ Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Δίδαξε ἐπὶ πλέον θέματα ἀναστηλώσεων καὶ ἀποκαταστάσεων μνημειακῶν συνόλων καθὼς καὶ ἀρχαιολογικῆς νομοθεσίας. Κατ' ἀνάθεσιν ἐδίδαξε ἀρχιτεκτονικὸ σχέδιο καὶ ζωγραφικὴ. Μὲ συνεργάτες τὴν Μαρία Καμπούρη, τὴν Λασκαρίνα Φιλιππίδου καὶ τὸν Γιώργο Βελῆνη ἐδημιούργησε σύγχρονο σπουδαστήριο με ἀρχεῖο μνημείων καὶ φωτοθήκη. Παράλληλα, συνέχιζε τὴν συγγραφικὴ του δραστηριότητα. Τὸ 1967 ἐκυκλοφόρησε τὸ βιβλίο του γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς στοᾶς τῆς Βραυρῶνος, πὸν ἄφησε ἐποχή.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς θητείας τοῦ Μπάμπη στὸ Ἀριστοτέλειο, εἶχα τοποθετηθεῖ στὴν νεοσύστατη Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἰωαννίνων, βλεπόμεστε ὁμως σχετικὰ συχνὰ καὶ ὀργανώσαμε καὶ περιοδεῖς σὲ μνημεῖα. Ἀπὸ ταξίδι στὴν Αἰτωλοακαρνανία καὶ τὴν Δυτικὴ Πελοπόννησο τὸ 1968 προέκυψαν ἄρθρα τοῦ Μπάμπη γιὰ τὸν Ἅγιο Στέφανο Ριβίου στὴν Ἀκαρνανία, τὴν Παλιοπαναγιά τῆς Μανωλάδος καὶ τὴν βασιλικὴ τῆς Ζούρτσας. Τοῦ εἶχα παραχωρήσει τὴν προτεραιότητα δημοσιεύσεως καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Κάστρου τοῦ Καλάμου, με τὸ ὁποῖο τελικῶς δὲν καταπιάσθηκε, ἐπειδὴ ἦταν ἀναγκαία ἡ συνεργασία με τοπογράφο.

Τὸ 1974 ὁ Μπούρας, πὸν εἶχε ἐν τῷ μεταξύ παντρευθεῖ τὴν ἀρχιτέκτονα Λασκαρίνα Φιλιππίδου, ἐξελέγη καθηγητὴς Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς στὴν ἔδρα τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, πὸν εἶχε κενωθεί μετὰ τὴν συνταξιοδότηση τοῦ Δημητρίου Κωνσταντινίδη. Ἐδίδαξε στὸ Πολυτεχνεῖο ἐπὶ 25 συναπτὰ ἔτη, ἐπέβλεψε τὴν συγγραφὴ 28 διδασκαλικῶν διατριβῶν, ὀργάνωσε Ἀρχεῖο Τεκμηριώσεως Μνημείων με ἑκατοντάδες σχεδίων καὶ δεκάδες χιλιάδων φωτογραφιῶν, ἰδίως δικῶν του καὶ τῆς Λασκαρίνας, καθὼς καὶ με συνεχῶς ἐνημερωνόμενα βιβλιογραφικὰ δελτία, τὰ ὁποῖα εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, καὶ καθιέρωσε τὰ μαθήματα ἐμβαθύνσεως, ὅπως τὰ ἀπεκάλεσε, ὅπου κάθε Πέμπτη ἀπόγευμα καταξιωμένοι ἀλλὰ καὶ ἐκκολαπτόμενοι ἀρχιτέκτονες, πολεοδόμοι καὶ ἀρχαιολόγοι ἀναπτύσσουν ἕνα θέμα τῆς εἰδικότητός των καὶ ἀκολουθεῖ εὐρεία συζήτηση. Τὰ μαθήματα αὐτὰ κατόρθωσαν νὰ ἐπιβιώσουν μέσα ἀπὸ ἀμέτρητες κινητοποιήσεις καὶ καταλήψεις, καὶ συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ὁ Μπούρας φρόντισε νὰ ἐξασφαλίσαι τὴν στελέχωση τοῦ κλάδου τῶν ἀναστηλωτῶν ἀρχιτεκτόνων με τὴν ἀποστολὴ δεκάδων προικισμένων ἀποφοίτων γιὰ μεταπτυχιακὴς σπουδὲς σὲ ἀνώτατες σχολὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἰδίως στὸ York τῆς Ἀγγλίας, με τὴν καθιέρωση μαθημάτων ἀποκαταστάσεως τῶν μνημείων καὶ διατηρήσεως τῶν συνόλων, καὶ τελικὰ με τὴν ἴδρυση τὸ 1997 στὸ Πολυτεχνεῖο τοῦ πρώτου μεταπτυχιακοῦ προγράμματος προστασίας μνημείων καὶ συνόλων στὴν Ἑλλάδα. Ἐδωσε ιδιαίτερη ὄθηση στὸν κάπως παραμελημένο κλάδο τῆς μεταβυζαντινῆς ναοδομίας με τὴν ἔκδοση συναγωγῶν μελετῶν ὑπὸ τὸν γενικὸ τίτλο *Ἐκκλησίες στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν Ἄλωση*, ὅπου εἶχε τὴν γενικὴ ἐπιμέλεια καὶ συνέτασσε ὁ ἴδιος τὰ εὐρετήρια.

Πέραν τῶν καθηκόντων του στὸ Πολυτεχνεῖο ἐδραστηριοποιεῖτο ἀνιδιοτελῶς σὲ πολλοὺς τομεῖς. Ἦταν ἡ ψυχὴ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Συντηρήσεως τῶν Μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ διοργάνωσε σχετικὰ διεθνῆ συνέδρια με τὴν συμμετοχὴ κορυφαίων ἀρχιτεκτόνων καὶ ἀρχαιολόγων.

Συμμετέσχε στις έπιτροπές τών μνημείων τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος Φιγαλείας, τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Λίνδου, τών μνημείων τῆς νοτίας κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, τῆς Νέας Μονῆς Χίου καί τοῦ Πρωτάτου. Διετέλεσε ἐπὶ τριακονταετίαν περίπου μέλος τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου. Ἦταν μέλος τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς τοῦ Μουσείου Μπενάκη, ὅπου συνετέλεσε στήν ἴδρυση τών πολὺ σημαντικῶν Ἀρχείων Νεοελληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, στήν ἐπιτυχία τών ὁποίων συνέδραμε ὡς μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς. Ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας καί διετέλεσε ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ἐπὶ προεδρίας τών ἀεμνήστων Μανόλη Χατζηδάκη καί Γιώργου Γαλάβαρη, γενικὸς γραμματεὺς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Παράλληλα, ὁ Μπάμπης συνέχιζε ἀκάματος τὴν ἐρευνητικὴ καὶ συγγραφικὴ του δραστηριότητα, ποὺ ἐκάλυπτε ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς ἔχει συγγράψει, μερικὲς φορές μὲ συνεργάτες, 13 αὐτοτελῆ δημοσιεύματα (μερικὰ μεταφράσθηκαν στήν ἀγγλική), ἓνα λεξικὸ καί 160 περίπου ἄρθρα σὲ συλλογικοὺς τόμους, πρακτικὰ συνεδρίων καί ἔγκριτα ἑλληνικὰ καί διεθνῆ περιοδικὰ. Πολλὲς δημοσιεύσεις του, ὅπως ὁ ἐξαιρετικὸς *Ὁδηγὸς τῆς Χίου*, ἀπευθύνονται καί σὲ εὐρύτερο καλλιεργημένο κοινό. Ἔχει ἐπιμεληθεῖ τὴν ἔκδοση 13 συλλογικῶν τόμων καί πρακτικῶν συνεδρίων. Τὰ διδακτικὰ του ἔγχειρίδια ἐγνώρισαν ἐπανειλημμένως ἀνατυπώσεις. Τὰ περισσότερα γραπτά του ἀναφέρονται στήν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ καί γλυπτικὴ, ἔχει ὅμως δημοσιεύσει ἰδιαίτερα ἀξιόλογες μελέτες καί γιὰ τὴν ἀρχαία, γοτθικὴ, ὀθωμανικὴ, μεταβυζαντινὴ καί νεώτερη ἀρχιτεκτονικὴ. Τὰ κείμενά του χαρακτηρίζει σωστὴ δομὴ, πληρότης, καλλιέπεια, ἀρίστη βιβλιογραφικὴ τεκμηρίωση καί εἰκονογραφοῦνται μὲ ἐξαιρετικὰ σχέδια τοῦ ἴδιου. Ξεχωρίζει ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς μὲ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ κοσμικὰ κτήρια καί τὴν πολεοδομία. Ὡς καθηγητὴς συνέχισε νὰ συντάσσει τεχνικὲς μελέτες, ὅπως τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ μαρμάρινου τέμπλου τῆς Νέας Μονῆς Χίου.

Μερικὰ δημοσιεύματα ἐγράφησαν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν Λασκαρίνα Μπούρα, ἡ ὁποία μετὰ τὸν γάμο της εἶχε κάνει σπουδὲς Ἱστορίας τῆς βυζαντινῆς τέχνης στὸ Λονδίνο, εἶχε εἰδικευθεῖ στήν γλυπτικὴ καί εἰργάζετο στὸ Μουσεῖο Μπενάκη. Δυστυχῶς ἔχασε τὴν σύζυγό του τὸ 1989. Τὸ κενὸ αὐτὸ ἦλθε νὰ ἀναπληρώσει μετὰ δύο ἔτη μία ἀπὸ τὶς πρῶτες μαθήτριές του, ἡ Κορνηλία Χατζηασλάνη, μὲ ἐπὶ πλέον σπουδὲς ἀρχαιολογίας, προϊσταμένη τοῦ Τομέα Ἐνημέρωσης καί Ἐκπαίδευσης τῆς Ὑπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ἀκρόπολης, μὲ τὴν ὁποία ἔζησε 25 εὐτυχισμένα χρόνια καί ἀπέκτησε καί ἓναν ἐξαιρετικὸ γιό, σήμερα μηχανολόγο μηχανικό.

Θὰ ἤθελα νὰ ἐπιμείνω σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀρετὲς τοῦ ἀλησμόνητου φίλου μου. Τὸν χαρακτήριζε παροικιῶδης ἐργατικότης καί μεθοδικότης. Ὅταν μελετοῦσε τὴν στοὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, πήγαινε στὸν χώρο μὲ τὸ φορτηγὸ ποὺ μετέφερε ὑλικά μετὰ τὴν πολύωρη κοπιώδη ἐργασία του στήν Διεύθυνση Ἀναστηλώσεως, ἐργαζόταν τὸ ἀπόγευμα συνεχῶς ἀποτυπώνοντας καί κρατώντας σημειώσεις, καί ἐπέστρεφε ἀργὰ μὲ τὸ ἴδιο φορτηγὸ, γιὰ νὰ ἀσχοληθεῖ τὶς βραδυνὲς ὥρες μὲ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ καί τὴν συγγραφὴ τοῦ κειμένου. Ἡ μελέτη κατετέθη ἔτοιμη γιὰ δημοσίευση, μὲ 107 σχέδια τοῦ συγγραφέως, σὲ δύο ἀκριβῶς ἔτη. Στὴν ὑποδειγματικὴ ἀναστήλωση τῆς στοᾶς ἐτήρησε τὶς ἀρχὲς ποὺ τότε εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐφαρμόζονται: περιορισμένη καί διακριτικὴ προσθήκη συμπληρώσεων χωρὶς ἀπολάξευση τών ἐπιφανειῶν τών θραύσεων, δυνατότητα διακρίσεως τών συμπληρώσεων, τήρηση τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναστρεψιμότητος. Τὴν ἀνάγκη τηρήσεως τών ἀρχῶν αὐτῶν καθὼς καί τῆς ἰδρύσεως Γενικοῦ Ἀρχείου τών Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καί τῆς μεταπτυχιακῆς ἐκπαιδεύσεως ἀρχιτεκτόνων καί γενικώτερα τεχνικῶν, εἶχε ἀναπτύξει σὲ ἀνακοίνωση στὸ Πρῶτο Πανελλήνιο Ἀρχαιολογικὸ Συνέδριο τὸ 1967. Σὲ μνημεῖα ποὺ ἐπισκεφθήκαμε μαζὶ καί ἀργότερα ἐδημοσίευσε, ὅπως ἡ Παλιοπαναγία Μανωλάδος καί ἡ Παναγία τῆς Ζούρτσας, μὲ ἐντυπωσίασε τὸ γεγονός ὅτι τοῦ ἀρκοῦσε μία καί μόνη ὀλιγόωρη ἐπίσκεψη γιὰ νὰ κρατήσῃ σημειώσεις, νὰ κάνει μετρήσεις καί νὰ βγάλῃ φωτογραφίες, ἐνῶ ἐγὼ σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις ἐπισκέπτομαι ἐπανειλημμένως ἓνα μνημεῖο πρὶν τὸ δημοσιεύσω.

Εἶχε ἐποπτεία ὅλων τών περιόδων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί γενικώτερα τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Στὶς

έβδομαδιαίες διαλέξεις της Πέμπτης κρατούσε λεπτομερείς σημειώσεις στην διάρκεια των ανακοινώσεων και κατά την συζήτηση έλάμβανε πάντα τον λόγο με εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, ανεξαρτήτως του περιεχομένου.

Υποστήριζε με σθένος τις θέσεις του, αλλά δεν τον διέκρινε δογματισμός και δεχόταν υποδείξεις, έφ' όσον έπειθετο για την όρθότητά τους. Θυμάμαι ότι ένιότε, όταν έπρόκειτο να συζητηθούν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο θέματα της Έφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων και του Μουσείου Θεσσαλονίκης, πού διηύθυνε ή σύζυγός μου, ό Μπάμπης διαφωνούσε με την είσήγηση της Έφορείας. Η Ίουλία Βοκοτοπούλου παρίστατο τότε στην συνεδρίαση και με τὰ έπιχειρήματά της έπειθε κατά κανόνα για τὸ δίκιο της τὸν Μπάμπη, πὸν τῆς εἶχε μεγάλη εκτίμηση.

Έφέρετο με γαλατική ευγένεια πρὸς ὄλους, περιλαμβανομένων τῶν φοιτητῶν και εργατῶν, και εἶχε ιδιαίτερη αἴσθηση τοῦ χιοῦμορ. Τὸν θυμάμαι να σατιρίζει με θυμοσοφία διάφορες καταστάσεις πὸν συναντήσαμε κατά τὸ δεκαπενθήμερο ταξίδι μας στην Ἀλβανία, τὸν Μάιο τοῦ 1987, ὅπου συνειδητοποιήσαμε ὅτι ἔχει ἀρβανίτικες ρίζες –Μποῦρ σημαίνει στὰ ἀλβανικά ἄνδρας. Ήταν κάπως μονοκόμματος και ἠρνήθη, στὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ, να δώσει συνέντευξη στην ἀλβανική τηλεόραση. Ἀνάλογη ἄκαμπτη στάση ἐτήρησε 15 χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἡ τουρκική χωροφυλακή μᾶς συνέλαβε κατά την επίσκεψή μας με ἄλλους συναδέλφους στὸ παραμεθόριο φρούριο τῆς Αἴνου. Τὰ κατά την περιπέτεια ἐκείνη, πὸν εἶχε εὐτυχῶς αἰσιον τέλος, ἔχω διηγηθεῖ στὸν *Μέντορα* (τεῦχος 112, Ἰούνιος 2015, σ. 204-205).

Λίγες, σχετικά με την ἔκταση και την σημασία τοῦ ἔργου του, εἶναι οἱ διακρίσεις πὸν ἀπενεμήθησαν στὸν Μπάμπη, ὅπως συχνὰ συμβαίνει με ἐπιστήμονες χαμηλῶν τόνων, πὸν δὲν ἐπεδιώκουν την προβολή τους. Τὸ 2002 τοῦ εἶχε ἀπονεμηθεῖ ὁ Ταξίαρχης τοῦ Φοίνικος και τὸ 2003 τὸ παράσημο τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ την Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ήταν ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Σερβικής Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν και Τεχνῶν και τοῦ Γερμανικοῦ Αρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ 1995 τοῦ ἀπενεμήθη ἀργυρὸ μετάλλιο τῆς γαλλικῆς Académie d'Architecture, τὸ 2007 ἐτιμήθη σὲ εἰδική ἐκδήλωση στὸ Μουσείο Μπενάκη, ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς ὁποίας ἐσταχυολόγησα πολλές χρήσιμες πληροφορίες (*Γιὰ τὸν Χαράλαμπο Μπούρα*, Ἀθήνα 2009), ἐνῶ τὸ βιβλίο του για την *Βυζαντινὴ Ἀθήνα* βραβεύθηκε τὸ 2012 ἀπὸ την Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στην ὁποία εἶχε ὑποβάλει πρὸ εἰκοσαετίας ὑποψηφιότητα χωρὶς να ἐκλεγεί. Σὲ μεταγενέστερες ἐκλογές πὸν εἶχαν σχέση με την ἀρχιτεκτονική, δὲν θέλησε να ὑποβάλει πάλι ὑποψηφιότητα. Χαμένη εἶναι ἡ Ἀκαδημία.

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2016 ὁ σύλλογος *Διάζωμα*, πὸν ἀσχολείται με την ἀξιοποίηση ἀρχαίων θεάτρων, ὀργάνωσε εἰδική ἐκδήλωση για να τιμήσει τὸν καθηγητὴ Μπούρα, κατά την ὁποία προεβλήθη και ταινία για την προσωπικότητα και την δράση του. Ήταν ἡ τελευταία φορὰ πὸν τὸν εἶδα καλά στην ὑγεία του. Ὑστερα ἀπὸ λίγο μαθεύτηκε ὅτι εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ λευχαιμία και ἄρχισε να μπαينوβγαίνει στὸ νοσοκομεῖο. Κατὰ διαστήματα αἰσθανόταν καλύτερα, προήδρευσε, μάλιστα, τὸν Μάιο σὲ συνεδρία τοῦ 36ου Συμποσίου τῆς Βυζαντινῆς και Μεταβυζαντινῆς Αρχαιολογίας και Τέχνης ἡ ἀσθένειά του ὅμως ἦταν ἀνίατη και ἐξέπνευσε στὶς 27 Ἰουλίου, δέκα μέρες μετὰ την 83η ἐπέτειο τῶν γενεθλίων του. Παρὰ τὸ ὅτι ἡ κηδεία ἔγινε σὲ περίοδο διακοπῶν, πλῆθος κόσμου παρέστη στην νεκρώσιμη ἀκολουθία, κατά την ὁποία ἐχοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος. Η παρουσίαση στὶς 19 Μαρτίου 2018 ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου τοῦ ἐντυπωσιακοῦ διτόμου ἀφιερῶματος συναδέλφων και μαθητῶν του *Ἡρως κτίστης*, πὸν ξεκίνησε ὡς τιμητικὸς τόμος ἀλλὰ τελικὰ ἐξεδόθη ὡς ἐπιμνημόσυνο, ἔγινε ἀφορμὴ να ἀκουσθοῦν εύστοχες ἀποτιμήσεις τῆς προσωπικότητος και τοῦ ἔργου του.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας δὲν εἶναι πιά μαζί μας, μᾶς ἄφησε ὅμως πολύτιμη παρακαταθήκη τὰ ἀναστηλωτικὰ ἔργα πὸν ἐμελέτησε και ἐξετέλεσε, τὰ ὑποδειγματικὰ κείμενά του και ἓνα φωτεινὸ παράδειγμα σοφίας, εργατικότητος και ἠθους, πὸν θὰ θυμούνται πάντα ὄλοι ὅσοι εἶχαν την τύχη να τὸν γνωρίσουν.